

”ופתאום היא סוערת, חומרת, עקשנית”

חמוטל בר יוסף: מוֹתֵר, הוצאת קשב לשירה 2015, 59 עמ'

מוֹתֵר הוא ספר השירה הארבעה-עשר של חמוטל בר יוסף. בשנים 1971 ועד שנת 2011 פרסמה בר יוסף ספר שירה מדי כמה שנים והחל בשנת 2011 היא מפרסמת ספר חדש בכל שנה, כך שבר יוסף (פרופסור אמריטה לספרות) היא משוררת מהשורה הראשונה וגם משוררת פורה מאוד. כבר בספרה הקודם של בר יוסף, *שִׁיקָה*, אפשר לזהות ששירתה עוברת שינוי, תהליך של הרחבת החשיפה הנפשית והביוגרפית בפני הקורא ושחרור השיר מחידות וממטאפורות מפותלות. בספר החדש התהליך מגיע לכדי הבשלה. הקריאה זורמת בצורה חלקה ומהנה, תוך כדי שמירת תו האיכות המתגה. אין זה ספר עב כרס, ומוטב כך. שירתה של חמוטל בר יוסף בעת הזו מבטאת באופן נפלא מבחינה פואטית ולירית את מחשבותיה בשנים 2013–2014, בהן חצתה את שנתה השבעים בקלילות (לפחות כך נראה למתבונן) ועפה ברוח בוטחת אל העשור השמיני של חייה. בר יוסף הניבטת במוֹתֵר היא אשה ומשוררת אוהבת חיים, לא נחה לרגע, חרף הטרגריות שפקדו אותה במהלך חייה, אשר נדמה שהן שולטות בה בלילות. את הספר פותח השיר 'בלילה' (עמ' 5), והוא מודפס גם על

הכריכה האחורית:

”בְּלִילָה כְּשֶׁהַשִּׁירָה נִפְרָשֶׁת/ מִנְקֻבּוּיּוֹת מְחִי הַנְּמוּחָוּוֹת/ וְתוֹפְשֶׁת וּמִתְפָּרֶשֶׁת/ עַל כָּל הַחֲשָׁכוֹת/ בְּלִילָה/ אֲנִי שׁוֹכְבֶּת עַל כָּל הַסְּפָרִים/ כְּמוֹ עַל אֶבֶן מְקוּקוֹת/ בְּגִנֵי אֲרָבִים וְאֶפְרַיִם/ אֲנִי יִשְׂרָאֵל לְגַמְרִי/ הַשָּׁמַיִם עָלֵי יִשְׂרָאֵל, זוֹהָרִים/ אֲנִי מִתְקַרְבֶּת.”

מתן מקום כפול לשיר מצביע על כך שהמשוררת רואה בו חשיבות מיוחדת. אלא שלא רק מקום כפול ניתן לשיר, גם הציור על הכריכה הקדמית (יעקב פלדמן, "אשה שוכבת") מוצג בהתאמה מלאה לטקסט. על פי השיר, השירה ממלאת את ראשה של המשוררת עד כדי כך, שבליילה היא זולגת ממוחה, ובמצעות שורה מטאפורית ייחודית מתארת בר יוסף איך השירה מכסה את כל החשכות, את כל הפחדים והמועקות של הלילה. הכוח שנותנת המשוררת לשירה הוא עצום. קשה שלא לראות בספרים שעליהם שוכבת האשה בציור סוג של "ארון קבורה", רושם שמתחזק בקריאת שני המשפטים האחרונים, לפיהם השמים ישרים והמשוררת מתקרבת (כנראה אליהם).

אימון אישי לפני הספירה

אלי אבידר: איקטוס, סיפורם של אזרח רומאי ועבד יהודי תחת שלטון האימפריה הרומית, הוצאת פראג 2015, 339 עמ'

קשה לשייך את איקטוס לסוג ספרותי מוגדר: רומן למבוגרים עם מאפיינים של ספרות נוער; רומן היסטורי שמדייק בפרטי התקופה, אך גם מעלה ניווחות של ימינו, לדרוגמה אימון אישי ודמות של בחורה שכמו קפצה מקבוצה פמיניסטית בפייסבוק; וגם רומן צבאי עם תיאור מדויק של טירונות רומאית, ומעבר לכל רומן עלילתי מרתק.

הקורא המדומיין של הספר אף אינו ממין אחד. ישנן תגובות טובות מ"גבוהי מצח" וגם מקוראים מן השורה. הספר מעורר עניין רב, שקשה להניח אותו מהיד, ובעיקר נועד לאוהבי הרומן ההיסטורי ולמי שמחפש ביצירה רלוונטיות

אישית ותובנות חכמות. אבל אזהרה קטנה בכל זאת הכרחית: איקטוס לא נועד לנשמות ציניות בעלות תחכום יתר קטלני, ולכל מי שעלולים למצוא דופי בכתיבה קלאסית עם התחלה, אמצע וסוף, בסגנון בהיר ומוכן.

התקופה המתוארת היא ראשית המאה השלישית לספירה. רומי עדיין חזקה, אך כבר ניכרים בה סימני ההתפוררות המוסרית והמדינית שיוכלו לאובדנה. רוב הספר מתרחש בעיקר בתקופת שלטונו של הקיסר סוורוס, שמשל בתבונה אך גם בעריצות רבה. סוורוס גם מהווה גורם מניע חשוב בעלילת הרומן. במרכז הסיפור נער רומאי שנקלע לסביבה משפחתית רבת משלוח, קונה לו אויבים מרים ומסוכנים כבר בתחילת דרכו, וכמעט מפסיד את חייו עקב חוסר זהירות ושיקול דעת. עבד יהודי מטפל בו לרפאו מפצעיו הפיזיות, וגם חודר לנפשו על ידי עידוד מתמיד. עזרתו המתמשכת מאפשרת לנער לפרוץ את המקום הבעייתי שהועיד לו גורלו, ולהביא לידי ביטוי את כישורנותו ואת ייחודו האישיותי. הרומן מלווה את הגיבור לאורך שנים רבות; הוא הופך לגבר מרשים ולמפקד נערץ שמגיע לראש הפירמידה, אך דווקא גדולתו מהווה גורם הרה

הספר נוגע במגוון רחב של נושאים. אחד מהם, מפתיע ומכבד, הוא היחס לטכנולוגיה המתקדמת הסוכבת את הכותבת. לדרוגמה, השיר המקורי 'החברים שלי בפייסבוק' (עמ' 9): "הַחֲבֵרִים שְׁלִי בְּפִי־סְבּוּק/ שְׁטִים סְבִיבִי בְּהִמּוֹנֵיהֶם הַזְעִירִים/ אוֹפְפִים וּמְלֻטְפִים אֶת גּוֹפִי/ כְּמוֹ לְהִקֵּת דְּגִיגוֹנִים יְפֵהִיִּים אֱלֵמִים, פְּרוּעֵי שֶׁעַר, מְשׁוֹטְטִים כְּהִיפִים/ בְּרַחְבֵי אִימְפֵרִית מִתְכוֹת וְצִ'יפִים". או שיר שעוסק בג'י-פִי-אֵס (עמ' 10). לא מעט שירים בספר עוסקים באופן טבעי בזקנה, אך העיסוק בהם אינו נובע מחידלון אלא מתוך מבט מפוכח, מדויק ורגיש, מתוך רצון יצירה, שלא פעם מלווה בהומור משובח. עוד שני נושאים בולטים בספר: הראשון הוא התנועה, התשוקה לנוע בכל האמצעים האפשריים. בשיר ללא שם בעמוד 6 מנוסחת בקשה מקורית ומפליאה, "הַחֲזֵר לִי אֶת כְּפוֹזֵן הַיָּמִים", המדגימה את כוחה המטאפורי של בר יוסף. בשיר 'חוצה ישראל' (עמ' 20) המשוררת מבקשת (כנראה מגבר אהוב) לנסוע דרך גופה הפיזי, ואף יוצרת זהות בין הגוף לבין הטופוגרפיה של ארץ ישראל. שיר זה ניתן לקריאה גם כשיר ארוטי על גבר וגם כשיר אהבה לארץ, כמושא נחשק, ושוב מוכחת וירטואוזיות לשונית. אצטט שלוש שורות המבטאות זאת היטב: "תִּמְשִׁיךְ אֶל חֻלְקַת הַכְּנָרֶת. דוֹמְמַת הָיָא/ מִשְׁתַּחֲוֶה בְּשִׁכְבָּה לְרַגְלֵי הַגְּלָמוֹת הַסְּגֻלוֹת, וּפְתָאֵם הָיָא סוּעֶרֶת, עוֹקְשִׁנִית, מְעַרְבֶּלֶת אוֹתָהּ, עוֹרְמַת צְרָפוֹת וְחֻלְקֵי אֶבְנִים עַל חוֹפֶה..."

הנושא השני, נושא כאוב ורגיש - הוא אובדן הבן. ואף שאין זו הפעם הראשונה שבר יוסף כותבת על כך, השיר ללא שם (עמ' 49) המם, הלם והכה בי במיוחד, ואביא אותו כאן במלואו. "לִילָה תִּמְם לְטַפְתִּי אֶת גּוֹפֶךְ הִירוּי/ הֵצַג הָרָאָה שְׁלוֹשִׁים וּשְׁמוֹנֶה וְחֻמֶּשׁ/ מֵה שְׁמִבְחִינִי אִמֵּר שְׂאֵתָה חִי. חִי/ וְכִכָּה אֲנִי עוֹמְדַת שָׁם שְׁלוֹשִׁים שָׁנָה, בְּאֶפְלולִית שֶׁל טְפוֹל נִמְרָץ/ מְלַטֶּפֶת אֶת כָּל אֲבָרֵי גּוֹפֶךְ שִׁי־צֵאוּ מִגּוֹפִי/ וְאוֹמְרִת: שְׁלוֹשִׁים וּשְׁמוֹנֶה וְחֻמֶּשׁ/ שְׁלוֹשִׁים וּשְׁמוֹנֶה וְחֻמֶּשׁ."

המשוררת כותבת גם להוריה ולעוד דמויות משמעותיות בחייה, וזאת כפי שצינתי בפתח, בגילוי לב מופלא. בין 'בלילה' הפותח, שהוא שיר ארספואטי (יש בספר רבים כאלה), ועד לשיר שלפני אחרון (שיר ללא שם, עמ' 58), שגם הוא ארספואטי, העוסק ב"שיר", נפרסים בפנינו 51 שירים שלא חולקו לשערים. השיר האחרון 'ולסיכום' (עמ' 59), מפתיע גם בתוכנו וגם בסגנונו: "וּלְסִכּוּם הַסִּכּוּם מְנִיחַ כְּרִית קֶטְנָה, מְלַבֵּנִית, / עַל פְּנֵי כָּל מֵה שְׁקָדֶם לוֹ, לְזַחֵץ, מְכַנֵּץ, מוֹצִיא אֶת כָּל הָאוֹר/ וְחוֹנֵק".

אני מתקשה לקרוא את השיר הזה כפשוטו. אפשר לכאורה לקבל את התפקיד שיעדה המשוררת לסיכום, כלומר לחנוק את מה שקדם לו, אך הספר מזמין קריאות נוספות כדי לגלות סודות שבקריאה ראשונה חמקו מהעין.

אביחי קמחי

